

DINIY RADIKALIZMNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI VA XATARLARI

Samandarova Rayhona Ilhom qizi

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi talabasi

ANNOTATSIYA Diniy radikalizm jamiyatdagi ijtimoiy va psixologik jarayonlar orqali shakllanadigan murakkab hodisa bo'lib, u ekstremal e'tiqodlar, his-tuyg'ular va xatti-harakatlarning rivojlanishiga olib keladi. Ushbu tezis diniy radikalizmning ijtimoiy-psixologik mexanizmlarini, shu jumladan ijtimoiy chetlanish, idrok etilgan adolatsizlik, guruh identifikatsiyasi va irrational e'tiqodlarni tahlil qiladi. Shuningdek, ushbu mexanizmlarning xatarlari, jumladan zo'ravonlik ekstremizmi, terrorizm va jamiyat barqarorligiga tahdidlar muhokama etiladi.

Kalit so'zlar: diniy radikalizm, ijtimoiy chetlanish, psixologik mexanizmlar, zo'ravonlik ekstremizmi, xatarlar.

Diniy diniy radikalizm zamonaviy jamiyatning jiddiy muammolaridan biri bo'lib, u nafaqat diniy, balki ijtimoiy va psixologik omillar ta'sirida shakllanadi. Radikalizmning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari shaxsning e'tiqodlari va xatti-harakatlarini ekstremal darajaga yetkazadigan jarayonlarni o'z ichiga oladi. Bu mexanizmlar jamiyatdagi adolatsizlik, chetlanish va identifikatsiya muammolari bilan bog'liq bo'lib, natijada zo'ravonlik va terrorizmga olib kelishi mumkin.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, radikalizmning rivojlanishi shaxsiy va ijtimoiy omillarning murakkab o'zaro ta'siridan kelib chiqadi, bu esa jamiyat uchun katta xatarlar tug'diradi.

Diniy radikalizmning ta'rifi sifatida, u jamiyatning asosiy qadriyatlariga zid bo'lgan ekstremal e'tiqodlar, his-tuyg'ular va xatti-harakatlarning shakllanishi deb qaraladi. Bu jarayon ko'pincha diniy guruhlar orqali amalga oshiriladi va u inson huquqlari va demokratiya tamoyillariga zid keladi.

Diniy radikalizmning ijtimoiy mexanizmlari jamiyatdagi chetlanish va adolatsizlikdan boshlanadi. Ijtimoiy chetlanish radikalizmning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi, chunki chetlangan shaxslar ekstremal guruhlariga qo'shilish orqali o'zlariga ma'no va identifikatsiya topishga intiladilar. Masalan, Yevropadagi musulmon diasporasida identifikatsiya inqirozlari radikalizmning asosiy omillaridan biri hisoblanadi, bu esa ijtimoiy identifikatsiya nazariyasi orqali izohlanadi.

Shuningdek, siyosiy va iqtisodiy omillar, jumladan ijtimoiy adolatsizlik va diskriminatsiya, shaxslarning radikal e'tiqodlarga o'tishiga sabab bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yoshlar orasida radikalizmga moyillik ijtimoiy va siyosiy omillar ta'sirida kuchayadi, xususan, ikkinchi avlod muhojirlar orasida. Bu mexanizmlar orqali shaxslar "biz va ular" kategoriyasini shakllantirib, guruh ichidagi ustunlikni his qiladilar.

Psixologik jihatdan, diniy radikalizmning mexanizmlari idrok etilgan mahrumlik va kognitiv ochiqlikdan boshlanadi.

Kognitiv ochiqlik - bu shaxs oldingi e'tiqodlaridan voz kechib, radikal ideologiyalarga ochiq bo'lishi, bu esa diskriminatsiya va ijtimoiy bosim natijasida yuzaga keladi.

Absolyutistik talablar va irrational e'tiqodlar, masalan, dunyoning adolatli bo'lishi kerakligi haqidagi qattiq e'tiqodlar, g'azab va depressiyaga olib keladi, bu esa radikal guruhlariga qo'shilishga turtki beradi.

Noaniqlik-identifikatsiya nazariyasi bo'yicha, shaxsiy noaniqlik ekstremal guruhlar orqali bartaraf etiladi, chunki bu guruhlar aniq qoidalarni taklif qiladi. Maqsad regulatsiyasi nazariyasi radikalizmni tahdidlarga javob sifatida ko'radi, bu esa reaktiv yondashuv motivatsiyasini (RAM) faollashtiradi va agressiv diniy radikalizmga olib keladi.

Shaxsiy xususiyatlar, masalan, oppozitsion tendentsiyalar va tashvishga moyillik, bu jarayonni kuchaytiradi. Ijtimoiy baholashlar radikal e'tiqodlar orqali qutqarilishni topishga yordam beradi, bu esa ekstremal guruhlarda ijtimoiy muammolarga javob bo'ladi. Bu mexanizmlar orqali shaxslar zo'ravonlikni oqlaydilar va jamiyatga zid bo'lgan xatti-harakatlarga o'tadilar.

Diniy radikalizmning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari jamiyat uchun katta xatarlar tug'diradi. Birinchi navbatda, bu zo'ravonlik ekstremizmi va terrorizmga olib keladi, chunki irrational e'tiqodlar va guruh identifikatsiyasi zo'ravonlikni oqlaydi. Masalan, g'azab va qasos motivlari terror hujumlariga sabab bo'ladi.

Ikkinchidan, radikalizm jamiyat barqarorligini buzadi, chunki u ijtimoiy bo'linish va chetlanishni kuchaytiradi. Yoshlar orasida radikalizm xavfi yuqori, bu esa oilaviy va ijtimoiy disfunktsiyalar bilan bog'liq.

Shuningdek, ruhiy salomatlikka zarar yetkazadi, chunki depressiya va tashvish radikalizmni kuchaytiradi.

Uchinchidan, global xatarlar, masalan, terrorizm va urush jinoyatlari, radikalizmning natijasi bo'lib, jamiyatning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.

Xulosa o'rinda aytish mumkinki, diniy radikalizmning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari ijtimoiy chetlanish, idrok etilgan adolatsizlik va irrational e'tiqodlar orqali shakllanadi, bu esa zo'ravonlik va terrorizm xatarlarini tug'diradi. Ushbu muammoni hal qilish uchun

ta’lim, ijtimoiy integratsiya va psixologik yordam kerak. Kelajak tadqiqotlar radikalizmning oldini olish mexanizmlariga e’tibor qaratishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Social appraisals and finding radical redemption in extreme beliefs. (2020).
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352250X20301810>
2. How social exclusion makes radicalism flourish: A review of empirical evidence. (2022). <https://spssi.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/josi.12520>
3. Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. <https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1139&context=jss>
4. Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism. (2008).
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09546550802073367>
5. Psychological Mechanisms Involved in Radicalization and Extremism. (2019).
<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6414414/>
6. The relative role of religiosity in radicalization. (2024).
<https://www.frontiersin.org/journals/social-psychology/articles/10.3389/frsps.2024.1406688/full>
7. Motivation for aggressive religious radicalization. (2015).
<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4569808/>
8. The Root Causes of Violent Extremism. (2024). https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/63770ad9-8c0b-44c4-a568-254bb22a8009_en?filename=ran_root_causes_of_violent_extremism_ranstorpe_meines_july_2024.pdf
9. Social Identity Theory for Investigating Islamic Extremism. <https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1242&context=jss>
10. Risk factors for (violent) radicalization in juveniles. (2020).
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/>
11. Radicalization into Violent Extremism I. (2011).
<https://www.jstor.org/stable/26463910>